

AZ ISZLÁM ÉS A NYUGATI VILÁG RELÁCIÓJA – „KÉT VILÁG?”

VINCZE HAJNALKA

A civilizációk közötti viszonyok szemrevételezésekor mindenképp világosan meg kell különböztetni egymástól a politikai döntés és cselekvés jogával és képességével felruházott állami szereplőket, valamint az ezzel nem rendelkező, különböző méretű és kohéziójú kulturális köröket. Ahogyan arra a kiváló amerikai történész és külpolitikai elemző, William Pfaff rámutatott: „Egyetlen úgynevezett civilizáció sem volt soha, ebbéli minőségében, politikai entitás vagy politikai szereplő. A nemzetek cselekszenek. A kormányok háborúznak. De a civilizációk nem politikai egységek, és semmi jel nem utal rá, hogy valaha is azzá lennének”.¹ Mindez – mint később részletesen is látni fogjuk – távolról sem a kulturális és identitásbeli tényezők alábecsülését jelenti, pusztán annak konstatálását, hogy a történelem alakításának esélye és felelőssége a politikai egységek, nevezetesen az államok szintjén található. Az alábbiakban tehát az iszlám és a nyugati világ viszonyát tekintve a politika lehetőségeire és korlátaira összpontosítunk. Ezen belül pedig első lépésként szétválasztjuk a gyökeresen eltérő játékszabályok alapján működő belső (egy politikai entitáson belüli) és külső (politikai entitások közötti) dimenziót.

Utóbbiban a nemzetközi kapcsolatok logikája uralkodik, ebből kiindulva kell megtalálni benne a hosszú távon kívánatosnak ítélt változások előmozdítása és a stabilitás mindenkori fenntartása közötti egyensúlyt. A nemzetközi rendszer építőköveit képező országok belső dimenziójára viszont a szuverén állam saját törvényei vonatkoznak: itt az első számú szempont az alkotmányos rend egységének, a társadalom kohéziójának és a politika döntési-cselekvési mozgásterének biztosítása. A nemzetközi és az állami szint természetesen intenzív kölcsönhatásban áll egymással. Egyik részről a nemzetközi dimenzióban folytatott megfelelő politikák híján óriási külső nyomás (tömeges migráció, katonai fenyegetettség) alá kerülhet az állami entitás. Másik részről pedig ez utóbbi csak akkor lehet képes a nemzetközi folyamatokat bármilyen irányban alakítani, ha megőrzi hitelességét, vagyis a fent említett hármas – alkotmányos, társadalmi, politikai – integritását.

A HUNTINGTONI PARADIGMA CÉLZATOSSÁGA ÉS FOGYATÉKOSSÁGAI

A poszt-bipoláris időszak talán legismertebb és legnagyobb hatású teóriája Samuel P. Huntingtonnak a *Foreign Affairs* 1993. nyári számában megjelent, majd később könyv formában is kifejtett elmélete a „civilizációk összecsapásáról”.² Itt és most nem érdemes

¹ William Pfaff: Réponse á Samuel Huntington, *Commentaire* N°66, 1994 nyár.

² Samuel P. Huntington: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, 1998. 368. o.

kitérni a körülötte kibontakozó polémia részleteire, miként annak kifejtésére sem vesztegetünk szót, hogy a kulturális és identitásbeli tényezők jelentőségének hangsúlyozása, illetve az állami szereplők viselkedésében a pusztán racionalitáson túli elemek beazonosítása önmagában természetesen helytálló – ám korántsem forradalmi – megállapítás. Ezúttal csupán a huntingtoni paradigma mint világmagyarázó értelmezési keret néhány jellegzetességére kívánunk rámutatni. Mindenekelőtt arra, hogy az amerikai professzor globális karriert befutó tézisének nem csupán a való világ összetettsége relativizálja nap mint nap (saját „civilizációs táborán” belül és kívül egyaránt), de ráadásul elmélete sem ártatlannak, sem pedig ártalmatlannak nem mondható.

Huntington teóriájának népszerűsége ugyanarra vezethető vissza, amely egyben a gyenge pontja is: minden díszítése mögött végső soron maximálisan leegyszerűsíthető olvasatot nyújt a velünk és körülöttünk zajló folyamatokról. Lényegében egytényezős okozati összefüggésekkel, bináris (mi kontra ők) szemüvegen keresztül. Ami kétségkívül csábító, ám félrevezető megközelítés. Az általa civilizációs ütközésként kategorizált esetekhez hasonlóan tömegesen idézhető, egy-egy huntingtoni civilizációs körön belüli összecsapások felsorolásába felesleges volna belemenni, egy evidenciát azonban nem árt észben tartani. Amint kilépünk a teóriák általánosító világából, az egyes konfliktusok konkrét elemzése újra és újra rávilágít, hogy a földrajzi, hatalmi, politikai, gazdasági, etnikai, demográfiai tényezők mellett a civilizációs hovatartozás csupán egy – s többnyire nem a legmeghatározóbb – összetevő a konfliktusok kiváltó okai között. Az persze más kérdés, hogy az utca embere számára is könnyen értelmezhető kulturális-identitásbeli tartalmánál fogva remekül instrumentálizálható, mobilizálásra különösen alkalmas összetevőről van szó. Nem véletlenül találja magát oly gyakran az egyéb mozgatórugók elé helyezett fügefalevél szerepében.

Pontosan úgy, ahogy a huntingtoni elmélet maga is felettebb kapóra jött egy időben ténben meglehetősen egyértelműséggel köthető „napirend” számára – ami történetesen nem más – mint a hidegháború utáni amerikai kül- és biztonságpolitika. A bipoláris időszakban külső (a szövetségesek washingtoni irányítás alatt tartása) és belső (a hadiipari-katonai szférának szánt állami források biztosítása) funkciót egyaránt betöltő ellenségkép ugyanis a Szovjetunió összeomlását követően sürgősen pótlásra szorult. Ahogyan azt Willy Claes, az új célok és feladatok után kutató NATO főtitkár már 1995-ben roppant érzékletesen megfogalmazta: „Az iszlám fundamentalizmus éppoly veszélyes, mint a kommunizmus volt. A NATO hozzájárulhat az iszlám szélsőségek által támasztott fenyegetés leküzdéséhez, mert jóval több, mint egyszerű katonai szövetség”. A civilizációk összecsapásának paradigmája tehát egy feltűnően szerencsés egybeesés folytán maradéktalanul megfelel az Egyesült Államok poszt-bipoláris stratégiai érdekeinek (ti. a „Nyugat” – szabad világ, fejlett demokráciák stb. – vezetői posztjának megőrzése, és bárminemű vetélytárs-kezdmény önállósodási törekvéseinek szigorú korlátok között tartása). Más szóval ismét életbe léphet az „aki nincs velünk, az ellenünk van” jelszó sokadik kiadása, a korábbinál ugyan kevésbé meggyőzően, viszont lényegesen gyúlékonyabb formában.

Jellemző módon az amerikai neokonzervatívok éppúgy Huntington lelkes olvasótáborába tartoznak, mint a dzsihádisták weboldalak látogatói. Ezekben a körökben szállóigévé váltak az olyan mondatok, mint például „A Nyugat számára nem az iszlám fundamentalizmus a valódi probléma. Hanem az iszlám, egy eltérő civilizáció, amelynek tagjai meg vannak győződve kultúrájuk felsőbbrendűségéről, és rögeszmésen zavarja őket, hogy erő tekintetében alul maradnak.” A huntingtoni paradigma kapcsán gyakran szokás „önbeteljesítő jóslatot” emlegetni, s tény, hogy egész látásmódjában fatalista végzetszerűség sugall. Mindkét oldalon erősíti azokat, akik a párbeszéd képtelensége mellett érvelnek, és gyengít mindenkit, aki jól megválasztott, következetes politikákkal csökkentené – az egyébként valóban markánsan létező, számos tényezőre visszavezethető – feszültséget. A már korábban idézett William Pfaff a következőképpen írt erről:

„[Azok, akik az iszlámot nevezik az ellenségnek] Samuel Huntington veszedelmes téveszméjének csapdájába estek, miszerint a civilizációkat, melyek kulturális jelenségek, kezelhetjük úgy, mintha felelős politikai entitások volnának. Az iszlám civilizáció tagjait nem az alapján azonosítják, amit tesznek, hanem az alapján, amik. Lehet ugyanis jogosan háborút indítani Irak és az irakiak ellen azért, amit a bagdadi kormány csinál, mivel Irak állampolgárainak felelősséget kell vállalniuk kormányukért, még ha az despotizmus is. Ugyanezt elmondhatjuk az irániakról, szaúdiakról, egyiptomiakról, indonézektől, pakisztániakról – és amerikaiakról. Végső soron az amerikai nép felelős azért, amit a kormányuk tesz, még ha egyes állampolgárok személy szerint ellenzik is ezeket a tetteket. Mindazonáltal sem a muzulmánok, sem az amerikaiak nem érdemelnek halált azért, mert civilizációjuk termékei, akár csodálatra méltó ez a civilizáció, akár nem az. Aki ezt másképpen gondolja, az a fajgyűlölő gondolkodással egyenértékű totalitárius gondolkodást követ. [Az ilyen nézeteket vallók] egy felelős politikai léttel nem rendelkező kultúrát tesznek az azonosítható és felelős politikai szereplők – kormányok, vezetők, egyének – helyébe. Ez pedig semmibe veszi a politikai felelősséget, s történelmi determinizmust hirdet. Ha a háborúk kulturális és vallási háborúk, akkor nincs belőlük kiút. Nem tárgyalhatók és nem megoldhatók. Ha a muzulmán azért Amerika és Európa ellensége, mert muzulmán, a nyugatiak pedig azért az ő halálos ellenségei, amik, akkor mindannyian elvesztették az irányítást és kontrollt jövőjük felett.”³

Mindent összevetve a huntingtoni logika legártalmasabb folyománya, hogy megkímél a politikai döntés és cselekvés felelősségének nyűgétől. Tudniillik végső soron a helytelen politika sem ront már a helyzeten, a helyes pedig eleve felesleges.

Sajnálatos módon kísértetiesen erre rímel a hagyományos amerikai retorika. Nem az ellenségképre vonatkozó fele: itt ugyanis a „keresztes háborús” kisiklásoktól eltekintve igyekeznek ügyelni rá, hogy a hivatalos diskurzus világosan megkülönböztesse

---

³ William Pfaff: „Stop calling Islam the enemy”, *International Herald Tribune*. 2002. december 5.

a megnyerhetőnek tekintett mérsékelt muzulmánokat és a menthetetlen szélsőségeseket. Amikor azonban az Egyesült Államok népszerűtlenségének okai kerülnének terítékre, rögvest le hull az álarc. Amerika ellenségei – szerinte – az általa képviselt civilizációt, a szabadság és demokrácia eszményét gyűlölik. Magyarán nem azt, amit tesz, hanem azt, ami. Igaz, ezzel szembe megy még a Pentagon egyik belső dokumentumának következtetése is, mely szükségesnek tartotta leszögezni, hogy „a muzulmánok nem a szabadságunkat, hanem az általunk folytatott politikákat gyűlölik”.⁴ A másik oldalon a Zogby International közvélemény-kutató cég által hat – hagyományosan Amerika-bárát – arab országban végzett felmérés is hasonló képet mutat. A 2005 decemberében publikált adatok szerint nem meglepő módon George W. Bush amerikai elnök (Tony Blair brit és Ariel Saron izraeli kormányfő társaságában) a legkevésbé kedvelt külföldi politikus. A legnépszerűbb viszont Jacques Chirac francia köztársasági elnök, aki – a francia iskolából más vallási jelképekkel együtt kitiltott fejkendő körüli viharok dacára – háromszor akkora támogatottságnak örvend, mint az utána legtöbb pontot szerző (azóta néhai) Jasszer Arafat palesztin vezető. Arra a kérdésre pedig, hogy vajon mely országot látnák szívesen szuperhatalmi státuszban, a válaszadó arabok többsége szintén csak Franciaországot említette. Több mint kétszer annyian, mint ahányan a „saját civilizációs körükből” legjobb eredményt elérő Pakisztánra adták voksukat. Az már csak hab a tortán, hogy a *World Values Survey* felmérése szerint az egész világon az arab világ lakossága hisz leginkább abban – európaiakat és amerikaiakat egyaránt jócskán megelőzve –, hogy a legjobb kormányzási módszer a demokrácia.

Mindez még véletlenül sem jelenti azt, hogy ne léteznének, illetve ne éleződnének ki napjainkban a kulturális-identitásbeli különbségek, vagy ne lenne minden hozzávaló adott, hogy számos más feszültséggel kombinálva ezek előbb-utóbb valóban egyfajta „civilizációs” konfliktusba torkoljanak. Ez azonban minden, csak nem sorsszerűség. Éppen ellenkezőleg: ha bekövetkezik, akkor az egyrészt az értelmes politikai cselekvés mindkét oldalon tapasztalható hiányának, másrészt pedig egy nagyon is tudatos, „globalizáció” név alatt futtatott politikai programnak az egyenes következménye lesz.

A VALÓDI „CIVILIZÁCIÓS” ÜTKÖZÉS: A GLOBALIZÁCIÓ MINT POLITIKAI PROGRAM

A globalizáció körüli félreértések és csúsztatások eredőjében az áll, hogy egyetlen kifejezéssel általában két dolgot jelölünk. A francia nyelv – még ha művelői nem is mindig – kiválóan különbséget tesz egyik oldalon a globalizáció mint természetes jelenség (*mondialisation*), a másikon a globalizáció mint jól beazonosítható politikai projekt (*globalisation*) között. A globalizáció mint jelenség korántsem napjaink találmánya: a jelenkori technológia felgyorsítja ugyan, ám logikáját tekintve jottányit sem változik.

---

⁴ United States of America Department of Defense: *Report of the Defense Science Board on Strategic Communication*, 2004. szeptember.

A világ – úgymond – kitágulásának folyamatáról van szó, ami nem más, mint a politikai egységek, földrajzi térségek és társadalmi közösségek nyitása egymás felé, a köztük levő kölcsönhatások számának és intenzitásának gyarapodása. A napjainkban tudatos programként zajló globalizáció azonban valami egészen mást takar. Ennek lényege ugyanis a kereteket adó struktúrák lerombolása, a totális és szándékos dereguláció. A politikai cselekvés ellehetetlenítése mind materiális alapjait tekintve (a gazdaságra, azon belül is a politika felelősségének lényegét képező – a közösség biztonságát és külső pozícióit garantálni hivatott – stratégiai ágazatokra vonatkozó szabályozások fokozatos felszámolásával), mind pedig nem materiális síkon (a társadalom szociális és kulturális-identitásbeli kohéziójának aláásása útján).

A két „globalizáció” tehát egymástól minőségileg különböző folyamat. Paradox módon, miközben a globalizáció mint jelenség elméletileg óriási lehetőségeket rejt magában a kölcsönösségen alapuló együttműködésre és a leszakadt térségek-rétegek felzárkóztatására, addig a globalizáció mint program éppen a lehetőségeket gyakorlatba átültetni képes politika mozgásterét igyekszik megsemmisíteni.

Ám a hivatalos propaganda által táplált közvélekedéssel szemben ez a programként megvalósuló globalizáció nem törvényszerű. Nem valamiféle misztikus, a politika hatóságán kívül, önmagától és önmagában létező „végzet”, hanem nagyon is tudatos döntések következménye. A *New York Times* 1999 februárjában egy háromrészes tényfeltáró cikksorozatban például figyelemreméltó pontossággal leírta azt az 1991 júniusában zajló vacsorát, melynek során a Wall Street és a demokrata párt képviselői a sok reménnyel kecsegtető arkansasi kormányzó – egy bizonyos William Jefferson Clinton – társaságában kollektív prioritásukká léptették elő a pénzügyi piacok teljes és feltétlen deregularizálását. Márpedig a globalizációs projekt és a politikai döntés-cselekvés képességének szorosan hozzá kötődő eróziója felettébb robbanékony elegy. Következményei között szerepel többek között a szociális-gazdasági egyenlőtlenségek növekedése és a kulturális-identitásbeli gyökértelenedés.

S ezen a ponton fonódik egybe a globalizáció fogalmának kérdése a „civilizációk összecsapásának” problematikájával. Mint ugyanis azt a kiváló brit történész Arnold J. Toynbee már 1948-ban jelezte: valójában egyetlen civilizáció – a miénk – ütközik az összes többivel, s nem igazán hagy számukra esélyt. Toynbee szerint „*A jövő történései – úgy gondolom – azt mondják majd, hogy a huszadik század nagy eseménye a nyugati civilizáció becsapódása volt a világ minden akkor létező társadalmába. Azt mondják majd erről a becsapódásról, hogy olyan erőteljes és olyan átható volt, hogy valamennyi áldozatának életét fenekestül felforgatta*”.⁵ A napjainkban általánossá vált elképzelés szerint a modernitás egyetlen lehetséges formája annak nyugati – még pontosabban: amerikai – formája. Az összes többi, nem versenyképesnek (*non-competitive*) tekintett kultúrának csak akkor lehet jövője, ha asszimilálódik ebbe a „nyugat” által dominált egyetemes civilizációba. Ami lehet, hogy így van, lehet, hogy nem. Az azonban bizonyos,

⁵ Arnold Toynbee: *Civilization on Trial*, Oxford University Press. 1948.

hogy a folyamatot napjainkban gyorsítani-radikalizálni hivatott globalizációs projekt erősen kétélű fegyvert jelent.

S nem csupán azért, mert az uniformizálás erőltetése (ti. a korlátlebontás és szabály nélküli egyenértékű a legerősebb jogát szentesítő dzsungel törvényével) automatikusan a túlélésért küzdő kultúrák és identitások – olykor erőszakos módon történő – újrafogalmazódását eredményezi. Itt és most elsősorban arra gondolunk ugyanis, hogy a globalizációs program szervezett struktúrákat romboló hatása messze nem korlátozódik bizonyos civilizációkra. Hanem azok összességét – benne a miénket is – érinti. A politikai döntés és cselekvés mozgásterének drasztikus beszűkülése, valamint a szuverenitások számszerűsíthető (gazdasági-stratégiai) és nem számszerűsíthető (kulturális-identitásbeli) alapjainak lebomlasztása ugyanis kivétel nélkül mindenkit szétzilál és tehetetlenségre ítél, aki az ördögi körbe belemegy.

EURÓPA SAJÁTOS HELYZETE

Ezeken a folyamatokon belül Európa több szempontból is kivételes helyzetben találja magát, melynek sajátosságai a globalizációs projekthez való viszony és az iszlám-nyugat kapcsolat terén egyaránt tetten érhetőek. Ami a globalizációt illeti, itt kontinensünk – akarva, akaratlan – hagyományainál fogva alternatívát képez az amerikai típusú deregulációs modellhez képest. Politikai síkon ugyanakkor a teljes határozatlanság jellemzi: mindmáig tisztázatlan, hogy az Atlanti-óceán túlsópartjáról diktált uniformizáló, politika-kiktató program vonatkozásában az EU a trójai faló, vagy a védőpajzs szerepét kívánja-e betölteni. Magyarán, vajon az Unió belüli korlátlebontás lényege az, hogy a tagállami szuverenitások eróziója révén kiszolgáltatottságunkat és kollektív tehetetlenségünket növelje, avagy azért integrálódnak az európai országok, hogy együtt több esélyünk legyen saját, sokszínűségeen alapuló modellünk, kulturális identitásaink, politikai döntési- és cselekvési önállóságunk védelmére.

Ez pedig nem egyéb, mint a nehézkesen bukdácsoló európai integráció egyetlen valódi kérdése, amelynek megoldása a globalizáció egészének alakulását tekintve is kulcsfontosságú volna. Ha ugyanis Európa európai politikát folytatna, azzal az uniformizáló programnak korlátokat szabna, s a globalizációt megfelelő szabályozásokkal a környezeti-társadalmi-biztonsági fenntarthatóság irányába terelhetné. Ráadásul – amennyiben megőrzése mellett döntünk – a sokszínűségeen alapuló európai modell a Közösség alapítóinak elképzelése szerint akár utat is mutathat „a holnap világának megszervezése felé”. Immár fél évszázada dolgozunk ugyanis azon a mechanizmuson, mely – Jacques Delors korábbi bizottsági elnök szavaival élve – nem egyéb, mint „a kölcsönös egymásra utaltság kezelésének laboratóriuma”. Vagyis igyekszünk megtalálni és szabályozott keretekbe foglalni a nemzetállamok egyediségének fenntartása és a kollektív fellépés hatékonysága közti kényes egyensúlyt, amely korántsem magától értetődő feladat. Miként arra az angol író G. K. Chesterton rámutatott: az egység lehet olyan egyszerű, mint tíz

shillinget egy tíz shillinges bankjegyre váltani, vagy olyan abszurd, mint tíz terrierből egy buldogot csinálni. A kérdés ugyanis – magyarázta – „nem az Unió léte vagy hiánya, hanem az identitás léte vagy hiánya”. Kívül és belül egyaránt.

Miközben tehát Európa ezen a feladványon dolgozik, egyidejűleg az úgynevezett civilizációs kihívással is testközelből szembesül. S itt most ne csupán önmagában a ma közel 20 milliós európai muzulmán kisebbségre gondoljunk, vagy arra, hogy a muzulmán-arab szomszédsággal való párbeszéd és együttműködés már csak energia-ellátási, katonai biztonsági, bűnüldözési okokból is életbevágóan szükségszerű. Mindkét vetületet kielezi ugyanis a globalizációs program említett destrukturáló hatása, továbbá minőségileg más kategóriába helyezik a demográfiai folyamatok. Az előrejelzések szerint 2000 és 2050 között a jelenlegi Unió a természetes fogyás és a csökkenő születésszám következtében 50 millió főt veszít, miközben a vele határos muzulmán kifli népessége 700 millióval növekszik majd. Lakossága tehát az évszázad közepére háromszorosa lesz az európainak. Az Arab Liga becslései szerint pedig a ma 15 millió főre tehető, ott élő fiatal munkanélküli száma már 2015-ben eléri az 50 milliót.

Olyan elsöprően masszív strukturális folyamatokról van szó, melyek következményeinek keretek között tartását csak egy minden szempontból hiteles politika remélheti. Ennek egyrészt képesnek kell lennie kívül határozottan fellépni a globalizációs úthengerrel, és az őt igazolni próbáló bináris stratégiákkal szemben. Európa elméletileg e téren igen jó ütőkártyákkal rendelkezik, az uniós világlátás egyik közös kiindulópontja ugyanis mindennemű fekete-fehér szemléletmód kategorikus elutasítása.⁶ Történelmi tapasztalataink folytán (mint a szüntelen testvérháborúk, váltakozó szövetségek, az értékeink diadalra vitele majd sárba tiprása közti állandó dialektika) látásmódunk erősen szkeptikus. A jó és a gonosz küzdelmére kihegyezett szembeállítások egyrészt naivan, másrészt veszélyesen csengenek fülünknek. Hajlamosak vagyunk mögöttük – többnyire okkal – rejtett napirendeket gyanítani. Európai értelmezésben a sokszínűség értéként, a kultúra nem árucikként, a civilizációk közti kölcsönhatás pedig nem nullaösszegű játszmaként jelenik meg. A biztonságunkat veszélyeztető kihívások nem egytényezős okozati viszony alapján, hanem kizárólag a maguk összetettségében azonosíthatók. Miként azt az EU Biztonsági Tanulmányok Intézetének igazgatója, Nicole Gnesotto írta: „Az európai szemléletben a rosszul szabályozott globalizáció atrocitásai éppolyan kihívást jelentenek, mint a kimondottan katonai fenyegetések. Az európai nézőpont továbbá nem választja el a terrorizmust és a proliferációt sem azok politikai-gazdasági beágyazottságától, sem pedig a számukra táptalajul szolgáló regionális konfliktusoktól.”⁷ Ahhoz azonban, hogy képes is legyen befolyásolni az eseményeket, Európának hiteles politikai szereplővé kell kinőnie magát. E feladat egyik oldalán a nemzetközi súlyhoz és

⁶ Erről bővebben: Vincze Hajnalka: Az Európai Unió biztonságmodellje az új kihívások fényében, In: *Security under Global Pressure*, (szerk.) Tarrósy István, Pécs, 2005.

⁷ Nicole Gnesotto: Europe-Etats-Unis – visions du monde, visions de l'autre, *Commentaire* n°105, 2004 tavasz.

tárgyalási pozícióhoz elengedhetetlen önállóság politikai felvállalása, és e szuverenitás konkrét (ipari-technológiai, fegyverzeti, élelmezési stb.) alapjainak biztosítása áll.

A határozott politika-csinálás másik – belső – dimenziója a szuverenitás nem kézzelfogható, ám meghatározó alappillérét képező társadalmi identitás és összetartás erősítése. Ennek viszont egyszer s mindenkorra való aláásásával fenyegetnek a globalizációs projekttel kart karba öltve terjedő multikulturális doktrínák. A kisebbségek integrálásának (pontosabban: nem integrálásának) angolszász modellként hirdetett változata napjainkban már nem csupán a vezérhajókon (Egyesült Államok és Nagy-Britannia) kezd mind súlyosabb lékeket ütni, de az „ellenmodell” képező Franciaországba való beszivárgása ott is komoly problémák forrása lehet.

A „republikánus” (köztársasági) jelzővel emlegetett francia minta középpontjában a politikai nemzet fogalma, s az egyén mindenekelőtt állampolgárként látása és láttatása áll. Az etnikai, vallási hovatartozás magánügy, s mint ilyen maximális tiszteletet érdemel. Az állam feladata azonban a különböző társadalmi csoportok felől érkező nyomásokkal szemben az állampolgár védelme, az esélyegyenlőség biztosítása. Mint azt a 19. századi liberális katolikus gondolkodó Henri Lacordaire fogalmazta: *„Az erős és a gyenge, a gazdag és a szegény, az úr és a szolga között a szabadság az, ami elnyom, és a törvény az, ami felszabadít”*. Ám ennek az asszimilációs, az elszigetelt vallási-etnikai-társadalmi közösségekre töredezés helyett a keveredést (*mixité*) szorgalmazó hozzáállásnak a gyakorlati megvalósítása korántsem volt maradéktalanul következetes. A francia elit a hetvenes évektől kezdve folyamatosan lazított a republikánus logikán. A „multikulturális” szirénénekek csábításában és a politikai opportunizmus ösztönével a kisebb ellenállás felé haladva hagyta, hogy a bevándorlók amolyan zárványokban koncentrálódjanak.

Rövidtávon ugyanis nyilván kényelmesebb, választási szempontból is kifizetődőbb dolog azt mondani: maradjon hasonló a hasonlóval. A hangzatos ám semmitmondó „multikulturális” jelszavak mögött építkessék csak saját, a többiektől elszigetelt közösségeiket. Csakhogy ez az út idővel a társadalom széttöredezéséhez, öntörvényű közösségek kialakulásához vezet. Az állam az államban jelenséggel az alkotmányos rend oszthatatlansága, az egymással versengő lojalítások burjánzásával pedig a társadalom összetartása kérdőjeleződik meg.⁸ Márpedig a szuverenitás illetően felbomlasztása következtében az állam sem belül nem képes megfelelőképpen ellátni funkcióit, sem pedig kívül nem tud hiteles szereplőként érdekeket és értékeket érvényesíteni.

A globalizációs projekt hatásainak összeadódása folytán (egyrészt a nyugati civilizáció agresszív „becsapódása” a többibe, másrészt a politika mozgásterének radikális beszűkítése) kívül-belül minden adott a robbanáshoz. A katasztrófa-forgatókönyvek elkerülése végett két síkon egyszerre kellene a jelenleg domináns önpusztító magatartással szakítani. Kívül a leegyszerűsítő bináris értelmezések csapdájától kell távol tar-

---

⁸ Ehhez ld. a szerző *Európa: egy előre bejelentett hanyatlás krónikája* c. cikkét (Népszabadság Online, 2006. január 21.)

tani magunkat, mert ezek szükségszerűséget hirdető megközelítése egy az egyben kiiktatja az őket cáfolni hivatott politika felelősségét. Vagyis ténylegesen önbeteljesítő jóslatként működik. Belül pedig a „multikulturalizmus” álarca mögé bújó semmittevés és önfeladás kísértésének nem szabad engedni, a szőnyeg alá seprert feszültségek ugyanis idővel az elviselhetetlenségig erjednek, közben pedig fokozatosan szétmarják a politikai közösségeink fennmaradásának alapját képező társadalmi-identitásbeli kohéziót. Első számú feladatként tehát azoknak a szervezett struktúráknak a megőrzésére és megerősítésére kell összpontosítani, melyekben a fatalista jövőképekből kiutat jelentő politikai döntés és cselekvés potenciálja megtalálható. A politika felelősségének elismerése és mozgásterének maximálása, valamint az identítások és szuverenitások tiszteletben tartása ugyanis mindennemű párbeszéd előfeltétele.